

РОБОТА ЗІ СТАТИЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Петро Мороз, к. пед. н.

Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Ірина Мороз

Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Велике значення для вивчення та дослідження історії відіграють статистичні джерела. Вони містять досить точні дані про явища та процеси, що відбувалися в суспільстві в той чи інший історичний період. Статистичні історичні джерела охоплюють різноманітні за змістом і формою носії відомостей, які виникли внаслідок масових обстежень, описів, переписів, запровадження стандартизованого обліку та звітності (Мороз & Мороз, 2018).

Виникнення статистичних джерел дослідники пов'язують з процесом утворення найдавніших держав, адже для ефективного державного управління необхідно мати достовірну інформацію про чисельність та склад населення (вік, соціальний та майновий стан, стать), стан економіки та торгівлі, наявність коштів у державній скарбниці, кількість та розміри земельних наділів, обсяги зібраного врожаю, стан війська тощо (Калакура та ін., 2002, с. 374).

Зазначимо, що сам термін «статистика» походить від латинського слова «status», що означає положення, стан явищ. Від кореня цього латинського слова виникли слова «stato» (держава), «statista» (статистик, знавець держави), «statistik» (статистика – певна сума знань, зведень про державу) (Опря, 2012).

В Україні, як зазначають дослідники, масова поява статистичних джерел почалася з часів польсько-литовської доби. Протягом XVI–XVIII ст. на українських землях і на всій території Речі Посполитої були запроваджені люстрації – періодичні описи державних маєтків, міст, замків з метою оцінки господарсько-фінансового стану королівських маєтностей для встановлення державного податку – кварта (від лат. quartos – чверть) (Калакура та ін., 2002, с. 375).

За словами німецького історика, публіциста і статистика Августа-Людвіга фон Шльоцера (1735–1809) «статистика – це нерухома історія, історія – це статистика в русі». Варто відзначити, що в той час під статистикою розумілося «державознавство» («Staatswissenschaft»), а її завданням, на думку Шльоцера, було збирання та опис «державних достопамятностей», тобто емпіричних фактів (Schlözer, 1804, с. 97).

На сьогодні термін «статистика» використовується у декількох контекстах:

- 1) як набір даних, які характеризують масові соціальні явища: чисельність та склад населення, рівень соціально-економічного розвитку тощо;
- 2) процес збирання, зберігання і оброблення даних про масові суспільні явища: розробка опитувальників, вибіркові дослідження, оброблення та аналіз отриманих даних за допомогою спеціальних програм, оприлюднення/публікація результатів статистичних досліджень;
- 3) це наука, яка вивчає величину й кількісну сторону масових суспільних явищ та процесів у нерозривному зв'язку з якісною стороною цих явищ, з їх соціально-економічним змістом (Опря, 2012).

Таким чином, статистика як наука використовує, систематизує та узагальнює інформацію про певні аспекти людської діяльності. За своїм змістом і залежно від галузі, де вона застосовується, статистика поділяється на різні види: економічна, демографічна, соціальна, адміністративна, військова, торговельна тощо. Варто зазначити, що кожен із видів статистичних джерел має свої характерні риси та особливості. Так соціальна статистика вивчає такі кількісні та якісні показники суспільного життя як соціальна структура і склад населення країни, рівень його освіти і культури, стан здоров'я і медичного обслуговування, зайнятість населення, рівень реальних доходів, споживання матеріальних благ і послуг, житлово-комунальні й побутові умови, умови праці та відпочинку тощо. Економічна статистика досліджує кількісну сторону масових суспільних явищ і процесів у сфері матеріального виробництва з метою виявлення тенденцій і закономірностей їх розвитку. Таким чином, застосування статистичних методів дозволяє виявити закономірності й тенденції розвитку соціально-економічних явищ і процесів як на рівні держави, так і на рівні регіонів (Опря, 2012).

Статистичні джерела вважаються точним інструментом дослідження конкретних історичних явищ та процесів, тому їх доцільно використовувати

насамперед на уроках історії під час вивчення соціально-економічного розвитку країн, рівня життя різних верств населення, для порівняльної характеристики розвитку різних держав у той чи інший історичний період. Як наочність при роботі з цифровим матеріалом в освітньому процесі використовуються статистичні таблиці, графіки, діаграми (Мороз & Мороз, 2018).

Використання статистичних джерел на уроках історії дає змогу реалізувати компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі (за ключовими компетентностями), передбачені Державним стандартом базової середньої освіти. Йдеться насамперед про математичну та інформаційно-цифрову компетентності, зокрема такі вміння як: правильно оперувати цифровими даними, математичними поняттями для глибокого, пояснення минулого та сучасних суспільних подій, явищ і процесів; перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо); створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Вивчення не надто яскравих для учнів соціально-економічних процесів, як зазначає Ю. Малієнко, можна організувати як дослідження статистичних даних, що дасть змогу учням прослідкувати динаміку відповідних тенденцій. На думку науковиці, важливо ознайомити учнів із загальними рекомендаціями для роботи зі статичною інформацією. Зокрема, в процесі навчання історії варто використовувати завдання до статистичних матеріалів різних типів на зразок:

- Ознайомтеся з даними, наведеними у статистичних таблицях, діаграмах тощо.
- Визначте основні параметри, показники, якими користувалися дослідники (історики, економісти, соціологи та ін.) впродовж складання статистичної інформації, прокоментуйте її основний зміст.
- Визначте тенденції суспільного розвитку, що відображають таблиці, діаграми, поясніть, як зазначені зміни впливали на життя людини.
- Спрогнозуйте, для аналізу яких процесів можна використовувати відповідні статистичні дані (Малієнко, 2017).

Отже, статистичні матеріали є цінним історичним джерелом, дослідження яких дає змогу більш повно висвітлити певний історичний про-

цес чи явище. На уроках історії статистичні документи найбільш часто використовують під час вивчення соціально-економічних питань. Проте варто пам'ятати, що статистичні дані, як і будь-яке джерело, можуть бути неповними, однобічними або навіть сфальсифікованими. Тому при роботі зі статистичними матеріалами доцільно розглядати їх сукупно з іншими джерелами, звертаючи увагу на достовірність і походження даних. Необхідно також враховувати, хто, коли і де укладав інформацію, з якою метою, та з яких джерел походять наведені в джерелі дані. Таким чином, статистичні матеріали є цінним інструментом для вивчення історії та розвитку ключових компетентностей учнів.

Ключові слова: історичне джерело, ключові компетентності, статистичні матеріали.

Література

- Державний стандарт базової середньої освіти.* (2020). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
- Калакура, Я. С., Войцехівська, І. Н., Павленко, С. Ф., Корольов, Б. І., & Палієнко, М. Г. (2002). *Історичне джерелознавство: підручник* (С. В. Головка, гол. ред.). Либідь. <http://resource.history.org.ua/item/0007771>
- Малієнко, Ю. Б. (2017). *Формування інформаційної компетентності дев'ятикласників на уроках історії. У Історія України. Всесвітня історія. Правознавство: методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 5–9-х класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи* (сс. 99–102). УОВЦ «Оріон».
- Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2018). *Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі.* ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712554/>
- Опря, А. Т. (2012). *Статистика (модульний варіант з програмованою формою контролю знань).* Навчальний посібник. Центр учбової літератури.
- Schlözer, A. L. (1804). *Theorie der Statistik: Nebst Ideen über das Studium der Politik überhaupt.: T. 1. Einleitung.* Vandenhoeck & Ruprecht.